

Βοσκότοποι νομού Δράμας και προβλήματα διαχείρισής τους

Σ.Αθανασιάδης¹, Ν. Ζαζόπουλος² και Κ. Κονναρής³

1. Λατολόγος του Λαοαρχείου Δράμας

2. Κτηνίατρος της Δ/σης Κτηνιατρικής Δράμας

3. Γεωπόνος της Δ/σης Γεωργίας Δράμας, Λιοικητήριο, 66100 Δράμα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι βοσκόμενες ορεινές εκτάσεις αποτελούν το 33% της έκτασης του νομού Δράμας και εκτείνονται σε έκταση 1.154.000 στρεμμάτων. Από τις εκτάσεις αυτές για λιβαδική αξιοποίηση προσφέρονται 862.000 στρ. Το 60% των βοσκομένων δασικών εκτάσεων βρίσκονται στην ορεινή και ημιορεινή ζώνη. Η παραγωγικότητα και η λιβαδική κατάσταση της ορεινής και ψευδαλπικής ζώνης, είναι πολύ καλύτερη της ημιορεινής ζώνης. Οι πιστώσεις που διατίθενται για την βελτίωση των βοσκοτόπων είναι συνήθως περιορισμένες και απορροφώνται κυρίως σε έργα υποδομής (δρόμοι, έργα ύδρευσης κ.λ.π.). Το σύνολο σχεδόν των βοσκοτόπων είναι δημόσιες εκτάσεις, αλλά το δικαίωμα χρήσης ανήκει στις κοινότητες, με ελεύθερη και ανεξέλεγκτη χρήση από τους κτηνοτρόφους. Η εφαρμογή ελεγχόμενης χρήσης συναντά λιγότερες τεχνικές και περισσότερο κοινωνικές και πολιτικές δυσκολίες. Αν και η πίεση βοσκής στα λιβάδια γίνεται συνεχώς μικρότερη η εφαρμογή κανονικής διαχείρισης συναντά ακόμη πολλά προβλήματα.

Λέξεις-κλειδιά: Βοσκόμενες εκτάσεις, πιστώσεις, διαχείριση βοσκοτόπων, βελτίωση, Δράμα

ΓΕΝΙΚΑ

Ο νομός Δράμας είναι ορεινός. Η συνολική έκτασή του ανέρχεται σε 3.468.000 στρέμματα από τα οποία 2.701.000 στρέμματα είναι δάση και δασικές εκτάσεις (77,88%) και 767.000 στρέμματα είναι αγροί (22,12%).

Από το σύνολο της έκτασης, τα 1.139.000 στρέμματα, δηλαδή ποσοστό 32,84% αποτελούν οι δασοσκεπείς εκτάσεις, τα 499.000 στρέμματα αποτελούν οι μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις δηλαδή ποσοστό 14,38% και οι γυμνές, άγονες κ.λ.π. εκτάσεις καλύπτουν έκταση 1.063.000 στρέμματα, δηλαδή ποσοστό 30,66 %.

ΒΟΣΚΟΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ

Έκταση

Η συνολική επιφάνεια των βοσκομένων δασικών εκτάσεων ανέρχεται σε 1.154.095 στρέμματα και αποτελούν το 33,27% της συνολικής έκτασης του Νομού.

Οι βοσκόμενες εκτάσεις χωρίζονται σε πέντε (5) βασικά συγκροτήματα:

- α. Το συγκρότημα βοσκοτόπων Μενοικίου όρους
- β. Το συγκρότημα βοσκοτόπων Φαλακρού όρους
- γ. Το συγκρότημα βοσκοτόπων Σύλλης περιοχής Παρανεστίου
- δ. Το συγκρότημα βοσκοτόπων Κ. Νευροκοπίου, Ποταμών, Μικρομηλιάς, Σκαλωτής, και
- ε. Το συγκρότημα βοσκοτόπων Κυργίων, Αιγείρου, Περιβλέπτου.

Τύποι λιβαδιών

Αναγνωρίστηκαν οι παρακάτω λιβαδικοί τύποι στον νομό μας: (Παπαναστάσης και συν., 1986)

1. Εγκαταλειμμένοι αγροί

Καλύπτουν έκταση 65.680 στρέμματα με ποσοστό 5.7%.

Το 52% της έκτασης αυτής βρίσκεται στην χαμηλή ζώνη.

2. Ποολίβαδα

Η έκταση τους ανέρχεται σε 363.515 στρέμματα.

Το 53% αυτών των εκτάσεων βρίσκεται στην ορεινή και ψευδαλπική ζώνη.

3. Θαμνολίβαδα

α. Θαμνολίβαδα αειφύλλων πλατυφύλλων

Καλύπτουν έκταση 282.640 στρεμμάτων

Το 62% βρίσκονται στην χαμηλή ζώνη

β. Θαμνολίβαδα φυλλοβόλων πλατυφύλλων.

Καλύπτουν έκταση 245.850 στρεμμάτων.

Το 43% της έκτασης βρίσκεται στη χαμηλή ζώνη.

4. Μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις.

Καλύπτουν έκταση 196.420 στρεμμάτων.

Βρίσκονται σε όλες τις υψομετρικές ζώνες.

Από τις βοσκήσιμες εκτάσεις αν αφαιρεθούν οι μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις (196.420 στρέμματα) και από τα θαμνολίβαδα οι εκτάσεις της αποδίσκου δρυός, δασικής οξιάς, καστανιάς και φτελιάς (96.060 στρέμματα) που πρέπει να αναχθούν σε υψηλά δάση, τότε μένει έκταση 862.000 στρεμμάτων για λιβαδική ανάπτυξη.

Συμπερασματικά τα στοιχεία που προαναφέρθηκαν δείχνουν ότι ο νομός Δράμας έχει αξιόλογες βοσκόμενες εκτάσεις.

Κτηνοτροφικό κεφάλαιο

Στο νομό Δράμας εκτρέφονται σήμερα, σύμφωνα με απολογιστικά στοιχεία της Δ/νσης Κτηνιατρικής, 24.000 βοοειδή βελτιωμένων και ημιβελτιωμένων φυλών. Τα 10.000 βοοειδή ανήκουν σε μονάδες ελευθέρως βοσκής με προορισμό την παραγωγή μύσχων πάχυνσης. Εκτρέφονται επίσης 60.000 πρόβατα και 80.000 γίδια τα οποία σχεδόν στο σύνολο τους είναι ποιμενικά.

Οι βοσκοτόποι του νομού επιβαρύνονται και από αιγοπρόβατα γειτονικών νομών.

Πιστώσεις

Σε ετήσια βάση, οι πιστώσεις που διατίθενται για την βελτίωση των βοσκοτόπων του νομού μας, φθάνουν στο ύψος των 200 εκατ. δραχμών. Οι ανάγκες βέβαια είναι πολλαπλάσιες.

Οι οικονομικές ενισχύσεις και επιδοτήσεις οι οποίες δίνονται στους κτηνοτρόφους των ορεινών βοσκοτόπων (εξισωτική αποζημίωση, αιγοπρόβατα επιλέξιμα από Κ.Α.Π., θηλάζουσες αγελάδες για παραγωγή μοσχαριών, αρσενικά μοσχάρια για διατήρηση και πάχυνση) φθάνουν στο ύψος των 1,8 δισ. δραχμών.

Τα προγράμματα εργασιών που εφαρμόζουν κάθε χρόνο οι Κτηνιατρικές Υπηρεσίες του Νομού (εκρίζωση φυματίωσης - βρουκέλωσης και ενζωτικής λεύκωσης των βοοειδών, του μελιταίου πυρετού, του ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης και ελέγχου των αγροτικών ζώων κ.λ.π.) έχουν κόστος υλοποίησης 50 εκατ. Δραχμών.

ΛΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΒΟΣΚΟΤΟΠΩΝ

Η πρότυπη οργάνωση ενός βοσκοτόπου σημαίνει, οριοθέτηση του βοσκοτόπου, διαίρεση του σε τμήματα και λιβαδικές μονάδες, προσδιορισμό της βοσκοϊκανότητας, καθορισμό είδους και αριθμού ζώων, ρύθμιση βοσκής και κατά περίπτωση εκτέλεση έργων υποδομής και βελτιώσεις βλαστήσεως (Παπαναστάσης, 1978).

Σε ότι αφορά την οριοθέτηση των βοσκοτόπων είναι γνωστή σε όλους η απόφαση 664/90 του Α' τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας με την οποία ακυρώθηκαν 143 αποφάσεις οριοθέτησης και η 95913/89 διαταγή του Υπουργείου Γεωργίας με την οποία αναστέλλεται μέχρι «νεωτέρας» κάθε ενέργεια οριοθέτησης εκτάσεων βοσκοτόπων, με ότι αυτό συνεπάγεται.

Καθεστώς χρήσης

Το δικαίωμα χρήσης των βοσκοτόπων σύμφωνα με τον Α.Ν. 875/37 ανήκει στους Δήμους και τις Κοινότητες. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι οι Κοινοτάρχες θα έπρεπε να καθορίζουν την περιοχή στην οποία θα βόσκει τα ζώα του κάθε κτηνοτρόφου, το συνολικό αριθμό ζώων για κάθε περιοχή σε σχέση με την βοσκοϊκανότητα κ.λ.π. Ο νόμος αυτός, για πολλούς και διάφορους λόγους, ποτέ δεν εφαρμόστηκε στην πράξη.

Η εφαρμογή ελεγχόμενης βόσκησης είναι ένα μεγάλο πρόβλημα γιατί συνεπάγεται τεχνικές δυσκολίες, που μπορούν να ξεπεραστούν, αλλά και πολλές αζεπέραστες πολιτικές και κοινωνικές δυσκολίες. Αν και η πίεση βοσκήσεως στα λιβάδια γίνεται συνεχώς μικρότερη, η εφαρμογή κανονικής διαχείρισης συναντά ακόμη πολλαπλά προβλήματα.

Κυριότερες δυσκολίες είναι (Τσιουβάρας, 1989):

- Η έλλειψη της απαραίτητης τεχνικής υποστήριξης για την εφαρμογή σωστής χρήσης,
- Η άρνηση των κτηνοτρόφων να πειθαρχήσουν σ' ένα συγκεκριμένο σύστημα χρήσης, γεγονός που οφείλεται σε συνήθειες ετών.
- Η έλλειψη γνώσης πάνω στο αντικείμενο της λιβαδοπονίας.
- Η έλλειψη ευαισθησίας για το περιβάλλον,
- Η εφαρμογή μόνο απαγορεύσεων και όχι ολοκληρωμένης λιβαδικής πολιτικής.

Ο Νόμος 1734/87, αν και αναθέτει τη ρύθμιση της βοσκής στο κράτος, δεν έλυσε ουσιαστικά τα προβλήματα καθορισμού της περιοχής βόσκησης, του χρόνου χρήσης, της περιόδου ζώων (πάνω από την βοσκοϊκανότητα) και των οργάνων ελέγχου διαχείρισης, με συνέπεια το κοινόχρηστο καθεστώς χρήσης να εξακολουθεί να υφίσταται. Το κοινόχρηστο όμως αυτό καθεστώς έχει ως αποτέλεσμα:

- την μείωση, στην σύνθεση, των επιθυμητών φυτών,
- τη διάβρωση του εδάφους,
- τη μείωση της παραγωγικότητας,
- την αδυναμία εξασφάλισης της αειφορίας της παραγωγής,
- την αδυναμία προστασίας και συντήρησης της πανίδας και χλωρίδας των βοσκοτόπων.

Τρόπος χρήσης

Είναι γνωστό, και αυτό έχει γίνει σχεδόν σε όλους τους θερινούς βοσκότοπους, ότι οι κτηνοτρόφοι βόσκουν τα ζώα τους σε συγκεκριμένες περιοχές. Επομένως υπάρχει μία υποτυπώδης διαίρεση των βοσκοτόπων σε λιβαδικές μονάδες. Η τυχόν πρόταση για μείωση του αριθμού των ζώων, πολύ περισσότερο για αλλαγή του είδους των ζώων, λόγω υπερβόσκησης της έκτασης προκαλεί αντιδράσεις των κτηνοτρόφων, πολλές φορές βίαιες, οι οποίοι θεωρούν κεκτημένο δικαίωμα να χειρίζονται κατά πως θέλουν «την δικιά» τους έκταση. Αντιδράσεις υπάρχουν πολλές φορές και από ντόπιους κτηνοτρόφους και όταν επιχειρηθεί να ενοικιασθεί ο βοσκότοπος σε κτηνοτρόφους άλλης Κοινότητας. Οι παρεμβάσεις των Υπηρεσιών σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι ελάχιστες και συνήθως για να αποκαταστήσουν τις ισορροπίες.

ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ

Τεχνικά έργα

Τα τεχνικά έργα τα οποία εκτελούνται στους βοσκότοπους είναι η διάνοιξη και συντήρηση δρόμων, η κατασκευή δεξαμενών, ομβροδεξαμενών, ποτιστρών και καλλιέργειες πηγών.

Για την εκτέλεση τεχνικών έργων συμφωνούν όλοι οι κτηνοτρόφοι. Συνήθως συντάσσονται μελέτες για μεμονωμένα έργα σε περιοχές και θέσεις που καθορίζονται από πολλούς και διάφο-

ρους παράγοντες και εφ' όσον δεν υπάρχουν ισχυρές αντιδράσεις κτηνοτρόφων ως προς την θέση κατασκευής, η θέση καθορίζεται στα πλαίσια ενός μελλοντικού σχεδίου διαχείρισης.

Έργα προγραμματίζονται η Δ/ση Γεωργίας, τα Λασαρχεία και μερικές φορές μικρά έργα, οι Δήμοι και Κοινότητες. Συνήθως λειτουργούν ανεξάρτητα και μόνο συμπτωματικά συνεργάζονται.

Η κατασκευή ενός τεχνικού έργου που προγραμματίζεται και χρηματοδοτείται από την Διεύθυνση Γεωργίας, εκτελείται με εργολαβία, από την Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων (Τ.Υ.Λ.Κ.).

Η κατασκευή ενός τεχνικού έργου από τα Λασαρχεία εκτελείται με δυο τρόπους:

1. Με αυτεπιστασία και
2. Με εργολαβία.

Σε γενικές γραμμές, η εκτέλεση έργων με αυτεπιστασία έχει το πλεονέκτημα της καλής ποιότητας της κατασκευής και τα μειονεκτήματα της καθυστέρησης στην πρόσληψη των εργατών, της χρησιμοποίησης ανειδίκευτων εργατών, της δυσκολίας στην καθημερινή επίστασία και επίβλεψη, της έλλειψης πλήρους μηχανικού εξοπλισμού, πέρα από την καθυστέρηση εξ αιτίας των χρονοβόρων διαδικασιών για την προμήθεια υλικών, με συνέπεια την αδυναμία απορρόφησης μεγάλων πιστώσεων.

Η εκτέλεση έργων με εργολαβία έχει τα μειονεκτήματα της όχι καλής ποιότητας κατασκευής και της, συνήθως, υπερβάσεως του συμβατικού προϋπολογισμού. Έχει όμως το σοβαρό πλεονέκτημα της ταχύτερης εκτέλεσης της κατασκευής και την δυνατότητα απορρόφησης πολλών πιστώσεων.

Βλάστηση

Σπορές λιβαδικών φυτών δεν πραγματοποιούνται προς το παρόν, επειδή εξ αιτίας των μειωμένων πιστώσεων δεν θεωρούνται άμεσης προτεραιότητας, και επειδή το κόστος προμήθειας σπόρων και σποράς είναι αρκετά υψηλό.

Στους καμένους πρινώνες, που αφθονούν στην περιοχή μας, θα ήταν δυνατή η σπορά επιθυμητών ειδών (Παπαναστάσης, 1988) για προστασία του εδάφους από την διάβρωση και την βελτίωση της βοσκήσιμης ύλης.

Το καθάρισμα των βοσκοτόπων, αν και αναφέρεται σε όλες τις ολοκληρωμένες μελέτες, στην πράξη δεν υλοποιείται, εξ αιτίας του μεγάλου κόστους της κοπής, της προμήθειας και της χρήσης των ζιζανιοκτόνων σε σύγκριση με τα αποτελέσματα και τις πιστώσεις που διατίθενται.

Η χρήση της ελεγχόμενης φωτιάς, αν υπήρχε ξεκάθαρο νομικό πλαίσιο θα έλυσε προβλήματα καταπολέμησης ανεπιθύμητων ειδών και δημιουργίας ζωνών διαβάσεως.

Λιπάνσεις από αέρος έγιναν παλαιότερα σε ορισμένες περιοχές και προγραμματίζονται και για την επόμενη χρονιά. Η ρύπανση όμως των επίγειων και υπόγειων υδάτων ή η χρήση ενός είδους λιπάσματος για όλους τους τύπους εδαφών δημιουργούν πολλά ερωτηματικά για την χρησιμοποίησή τους.

Η άρνηση των κτηνοτρόφων να δεχθούν την εφαρμογή ελεγχόμενης βόσκησης, επειδή θέτει ορισμένους περιορισμούς, καθιστούν αναποτελεσματικές τις όποιες βελτιώσεις βλαστήσεως που πραγματοποιούνται. Η μη συστηματική όμως βελτίωση των βοσκοτόπων (κατασκευή στεγαστρων, οικημάτων προσωπικού, βελτιώσεις βλαστήσεως κ.λ.π.) αναγκάζει τους κτηνοτρόφους να μεταφέρουν τα ζώα τους σε δασικές εκτάσεις για προστασία από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες και για εξασφάλιση τροφής. Η αδυναμία ρύθμισης των σχέσεων κτηνοτροφίας και δασοπονίας και ιδιαίτερα η αδυναμία ταξινόμησης των χρήσεων γης δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση και διαιωνίζει το πρόβλημα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η αξία των βοσκοτόπων και ιδιαίτερα, σήμερα, η σημασία των πολλαπλών σκοπών που εξυπηρετούν δεν έχει αναγνωρισθεί ακόμη από την πολιτεία.

Για την ορθολογική αξιοποίηση των βοσκοτόπων είναι απαραίτητη :

1. στελέχωση των Υπηρεσιών που ασχολούνται με την διαχείριση των βοσκοτόπων.

2. εκτέλεση έργων σε βοσκότοπους που οι κτηνοτρόφοι τους θα αποδεχθούν το σύστημα ελεγχόμενης διαχείρισης.
3. χορήγηση επιδοτήσεων στους κτηνοτρόφους των βοσκοτόπων που εφαρμόζεται το σύστημα ελεγχόμενης διαχείρισης.
4. αύξηση της χρηματοδότησης.

Επειδή εκ των πραγμάτων ο κύριος όγκος των πιστώσεων απορροφάται στην εκτέλεση τεχνικών έργων ίσως θα έπρεπε οι Πανεπιστημιακές Σχολές να δώσουν μεγαλύτερη βαρύτητα στα τεχνικά έργα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Biswell H. και Λιάκος. 1982., Λιβαδοπονική. Θεσσαλονίκη.

Παπαναστάσης, Β., 1978. Πρώτη οργάνωση της διαχείρισης των λιβαδιών. ΙΛΕΘ. Λουτρά Θέρμης, Θεσσαλονίκη (Σημειώσεις σεμιναρίων).

Παπαναστάσης, Β., 1988. Εξέλιξη της βλάστησης μετά από πυρκαγιά σε καμένο πρινάνα σπαρμένο με λιβαδικά αγρωστώδη. Επιστ. Επετηρίδα Τμήματος Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Τόμος ΛΑ: 255-270. Θεσσαλονίκη.

Παπαναστάσης, Β. Πατάκης, Π. Γ. Χαλυβόπουλος, Α. Τεπελή-Μάλαμα, 1986. Βοσκόμενες δασικές εκτάσεις Νομού Δράμας. ΙΛΕΘ. Θεσσαλονίκη.

Τσιουβάρας, Ν. 1989. Διαχείριση βοσκοτόπων δασικών εκτάσεων και φυσικών λιβαδιών. Θεσσαλονίκη.

Rangelands of the prefecture of Drama and their management problems

S. Athanasiadis¹, N. Zazopoulos² and K. Konnaris³.

¹ Forest Service.

² Agriculture Service

³ Veterinary Service, 661 Drama

SUMMARY

Rangelands constitute 33% of the whole prefecture of Drama and cover 115.000 ha. The majority of them (60%) are found on the mountains and hilly zones. From these areas only 86200 ha are suitable for range development. Productivity and range condition of the rangelands located on the mountains and subalpine zones are higher than in the lower zones. The funds for improvement of rangelands are usually limited and mainly spent for infrastructure access roads, watering points, etc.). All rangelands are public lands but the right of use belongs to the village communities which practice free and uncontrolled grazing. The application of controlled use faces less technical and more social and political problems. Although the grazing pressure has been reduced in the last few years, the application of proper use is still difficult to be implemented.

Key words: Grazing lands, funds, range management, improvement, Drama.